

ธีระวัฒน์ แสนคำ. 2558. “วัดมหาชัย : วัดธรรมยุติกนิกายแห่งแรกในมณฑลอุดร”
ใน วารสารวิถีสังคมมนุษย์. ปีที่ 3 ฉบับที่ 2 กรกฎาคม - ธันวาคม. หน้า 65-84.

วัดมหาชัย : วัดธรรมยุติกนิกายแห่งแรกในมณฑลอุดร
Wat Mahachai : The First temple of The Buddhist
Dharmayuttikanikaya in Monton Udon

ธีระวัฒน์ แสนคำ¹

Teerawatt Sankom

¹ อาจารย์ประจำสาขาวิชาพระพุทธศาสนา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์เลย

บทคัดย่อ

วัดมหาชัย บ้านห้วยเชียง ตำบลลำภู อำเภอมือง จังหวัดหนองบัวลำภู เคยเป็นวัดโบราณที่สร้างขึ้นในช่วงพุทธศตวรรษที่ 22-24 ดังที่มีการพบซากฐานพระเจดีย์อยู่ภายในวัด และมีความเป็นไปได้ว่าอาจเป็นพระเจดีย์สำคัญประจำชุมชนโบราณเมืองหนองบัวลำภู ตามคติทางพระพุทธศาสนาในวัฒนธรรมล้านช้าง ต่อมาถูกทิ้งร้างเนื่องจากภาวะสงครามในปี พ.ศ. 2370 และได้รับการสร้างเป็นวัดขึ้นใหม่เมื่อประมาณปี พ.ศ. 2440 โดยพระอาจารย์แสง ธรรมธีโร ถือว่าเป็นวัดสังกัดคณะธรรมยุตวัดแรกในมณฑลอุดร และเป็นวัดคณะธรรมยุตสำคัญของจังหวัดหนองบัวลำภูในปัจจุบัน

คำสำคัญ : วัดมหาชัย, ธรรมยุติกนิกาย, มณฑลอุดร

Abstract

Wat Mahachai at Ban Huaychiang, Tambol Lamphu, Amphoe Muang, Nongbualamphu province is an ancient buddhist temple, there was built between the 17th-19th century by the Buddhist's concept in the LanXang culture. The discovered of a pagoda's ruin shows that the pagoda was an important place of the ancient community, Muang Nongbualamphu. However, the temple was abandoned because of the war in the year 1827 A.D. before there was rebuilt in the year 1897 A.D. by Phra Arjarn Saeng Dharmadhiro and become the first temple of the Buddhist Dharmayuttikanikaya in Monton Udon and to be the most important Buddhist Dharmayuttikanikaya of Nongbualamphu to the present day.

Keywords : Wat Mahachai, The Buddhist Dharmayuttikanikaya, Monton Udon.

บทนำ

สมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอ เจ้าฟ้ามงกุฎสมมุติวงศ์ พงอิศวรภักษัตริย์ ขัตติยราชกุมาร พระราชโอรสในพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย เมื่อพระองค์มีพระชนมายุ 21 พรรษา ได้ผนวชเป็นพระภิกษุ พระองค์ได้รับพระนามฉายาว่า “วชิรญาณ” หรือ

“วชิรญาณภิกขุ” แล้วเสด็จไปประทับจำพรรษาที่วัดมหาธาตุ ขณะประทับอยู่ที่วัดมหาธาตุนั้นพระวชิรญาณภิกขุทรงสอบได้เปรียญธรรม 5 ประโยค ต่อมาได้ทรงเลื่อนใสในความเคร่งครัดวินัยของพระเถระชาวมอญรูปหนึ่งชื่อ พระชาย พุทธวังโส (ขณะนั้นเป็นพระราชาคณะที่ พระสุเมธมุนี) วัดบวรเมศล มีพระประสงค์จะปฏิบัติวินัยเคร่งครัดตามแบบอย่างพระมอญจึงเสด็จย้ายจากวัดมหาธาตุไปประทับ ณ วัดสมอราย (วัดราชาธิราช) เมื่อ พ.ศ. 2372 ทรงเข้ารับการอุปสมบทซ้ำ โดยมีพระสุเมธมุนีเป็นพระอุปัชฌาย์ ได้ศึกษาพระธรรมวินัยและข้อวัตรปฏิบัติจากพระสุเมธมุนีแล้วเผยแพร่การปฏิบัติเคร่งครัดวินัยแบบมอญ

เมื่อมีผู้เคารพนับถือมากขึ้น ทรงประกาศตั้งคณะสงฆ์ใหม่ขึ้นเรียกว่า “คณะธรรมยุติกนิกาย” หรือ “คณะธรรมยุต” โดยกำหนดเอาการผูกพัทธสีมาใหม่ในวัดสมอราย เมื่อ พ.ศ.2376 ให้เป็นการก่อตั้งคณะธรรมยุต ต่อมาใน พ.ศ.2379 ทรงได้รับพระราชทานสมณศักดิ์เป็นพระราชาคณะเทียบเท่ารองเจ้าคณะใหญ่แล้วเสด็จไปเป็นเจ้าอาวาสครองวัดบวรนิเวศวิหาร พระวชิรญาณภิกขุเป็นเจ้าอาวาสครองวัดบวรนิเวศวิหารอยู่ 14 ปี สร้างความเจริญให้กับธรรมยุติกนิกายแพร่หลายพอสมควรแล้ว ได้ลาผนวชและเสด็จขึ้นครองราชย์เป็นพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 4 รวมเวลาที่ทรงผนวชเป็นพระภิกษุได้ 27 พรรษา (ประวัติคณะธรรมยุต, 2547)

หลังจากที่พระวชิรญาณภิกขุได้ตั้งคณะธรรมยุติกนิกายขึ้นมา ก็มีสัทธิดิหาริก (ผู้มาขอนิสสัยอุปสมบทด้วย) จำนวนมาก และเกิดการเผยแพร่พระพุทธศาสนาแบบธรรมยุติกนิกายออกไปอย่างกว้างขวางตามหัวเมืองต่างๆ ในเขตหัวเมืองลาว (บริเวณภาคตะวันออกเฉียงเหนือในปัจจุบัน) ได้มีพระอาจารย์พนรุโธ (ดี) และพระอาจารย์เทวธมฺมี (ม้าว) ซึ่งเป็นสัทธิดิหาริกของพระวชิรญาณภิกขุได้มาเผยแพร่พระศาสนาที่เมืองอุบลราชธานี ซึ่งเป็นภูมิลำเนาเดิม และสร้างวัดสุปฏิญนารามวรวิหารขึ้นเป็นวัดในคณะธรรมยุตวัดแรกในหัวเมืองลาว เมื่อมีผู้อุปสมบทในคณะธรรมยุตนี้มากขึ้น ก็ทำให้เกิดการเผยแพร่ศาสนาออกไปตามหัวเมืองใกล้เคียง

ต่อมาในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้ทรงมีพระราโชบายในการปฏิรูปการปกครองท้องถิ่นภายในราชอาณาจักรขึ้น โดยแบ่งเขตการปกครองเป็นมณฑลเทศาภิบาลในบริเวณหัวเมืองลาวถูกแบ่งเป็นหลายมณฑล หนึ่งในนั้นคือ “มณฑลอูตร” ซึ่งเปลี่ยนชื่อมาจากมณฑลลาวพวน ในปี พ.ศ.2436 มีเมืองในความดูแล 6 เมือง คือ อุดรธานี ขอนแก่น นครพนม สกลนคร เลย และหนองคาย ตั้งที่บัญชาการมณฑลที่เมืองหนองคาย แล้วจึงย้ายมาตั้งที่บ้านหมากแข้งหรือจังหวัดอุดรธานีในปัจจุบัน (สมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพ, 2545)

เมืองกมุทธาสัย (ปัจจุบันคือเมืองหนองบัวลำภู) ซึ่งขึ้นอยู่กับเมืองหนองคายในขณะนั้นได้มีพระอาจารย์แสง ธรรมธีโร ซึ่งเป็นสัทธวิหาริกของพระอาจารย์เทวธมมี (ม้าว) และมีภุมิลำเนาอยู่ในเมืองกมุทธาสัยได้รับนิมนต์จากเจ้าเมืองให้มาเผยแผ่พระพุทธศาสนาแบบธรรมยุติกนิกาย จึงได้พำนักจำพรรษาที่วัดร้างนอกตัวเมืองริมฝั่งหนองบัว ภายหลังเรียกชื่อว่า “วัดมหาชัย” ซึ่งในขณะนั้นในมณฑลอุดรยังไม่มีวัดสังกัดคณะธรรมยุติกนิกายเกิดขึ้นเลย จึงกล่าวได้ว่า วัดมหาชัยเป็นวัดในสังกัดคณะธรรมยุติกนิกายวัดแรกในมณฑลอุดร

ในบทความนี้ ผู้เขียนจึงมีวัตถุประสงค์ที่จะนำเสนอข้อมูลทั่วไปเกี่ยวกับวัดมหาชัย ความเป็นมาและการสร้างวัดมหาชัยขึ้นเป็นวัดในสังกัดคณะธรรมยุตโดยพระอาจารย์แสง ธรรมธีโร และบทบาทวัดมหาชัยในฐานะวัตรมยุตินิกายแห่งแรกในมณฑลอุดรตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน เพื่อเป็นข้อมูลสำหรับผู้ที่ค้นคว้าศึกษาเกี่ยวกับประวัติคณะธรรมยุติกนิกายในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ซึ่งมีบทบาทเป็นอย่างมากในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในปัจจุบัน

วัดมหาชัย : ภูมิศาสตร์และภูมินาม

วัดมหาชัยตั้งอยู่เลขที่ 189/9 บ้านห้วยเชียง หมู่ที่ 3 ตำบลลำภู อำเภอเมือง จังหวัดหนองบัวลำภู ตำแหน่งที่ตั้งวัดเป็นที่ราบริมฝั่งหนองบัว หนองน้ำขนาดใหญ่กลางตัวเมืองหนองบัวลำภูปัจจุบันทางทิศตะวันตก วัดมหาชัยมีเนื้อที่ทั้งสิ้น 16 ไร่ 3 งาน 91 ตารางวา (กรมการศาสนา กระทรวงศึกษาธิการ, 2534) มีลักษณะของพื้นที่เป็นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้าในแนวทิศตะวันออก-ตะวันตก

เนื่องจากทางทิศตะวันออกของวัดติดกับถนนวรราชภักดี ซึ่งเป็นถนนสายหลักสายหนึ่งของตัวเมืองหนองบัวลำภูปัจจุบัน ทำให้การก่อสร้างศาสนสถานสำคัญภายในวัด เช่น อุโบสถ ศาลาการเปรียญและหอพระบาง เป็นต้น ตั้งอยู่ในแนวกึ่งกลางของพื้นที่หันหน้ามาทางทิศตะวันออก ซึ่งเรียกว่าด้านหน้าวัด ส่วนหมู่กุฏิสงฆ์เรียงรายอยู่ตามแนวขอบวัดทางทิศเหนือ ทิศใต้และทิศตะวันตกหรือด้านหลังวัด

ที่มาของชื่อวัดมหาชัยในปัจจุบันไม่ทราบแน่ชัดว่ามีที่มาอย่างไร คำว่า “มหาชัย” แปลว่า การชนะที่ยิ่งใหญ่ ผู้ที่ริเริ่มตั้งชื่อนี้คงหมายถึงการเอาชนะกิเลสภายในใจตน ซึ่งเป็นการชนะที่ยิ่งใหญ่ตามแนวทางพระพุทธศาสนา

แต่ก่อนที่จะมีการตั้งชื่อวัดนี้ว่าวัดมหาชัย มีชื่อปรากฏในเอกสารประวัติวัดของกรมการศาสนาว่า เดิมชาวบ้านเรียกว่า “วัดมหาธาตุเจดีย์” เพราะที่ดินที่ตั้งวัดมีพระเจดีย์เป็นสัญลักษณ์ (กรมการศาสนา กระทรวงศึกษาธิการ, 2534) แต่ชาวบ้านในอดีตเรียกชื่อว่า “ดอนโนนธาตุ” (พระครูปทุมธรรมาภิบาล, 2555) หรือ “โนนธาตุ” (อุทัย ศิริสถิตย์, สัมภาษณ์)

ในช่วงประมาณปี พ.ศ.2515 พระพิศาลคณานุกิจ (เส็ง กณณวโร) อดีตเจ้าอาวาสวัดมหาชัยได้ตั้งชื่อให้ชาวกพระเจดีย์เก่านี้ว่า “พระธาตุไตรภูมิ” (อุทัย ศิริสถิตย์, สัมภาษณ์) ทำให้มีบางคนเรียกชื่อวัดตามชื่อพระเจดีย์ที่ท่านตั้งให้ว่า “วัดพระธาตุไตรภูมิ” และเกิดความเข้าใจกันในเวลาต่อมาว่าเป็นชื่อเดิมมาตั้งแต่โบราณกาล (คณะกรรมการฝ่ายประมวลเอกสารและจดหมายเหตุฯ, 2544) ชาวชุมชนเขตเมืองหนองบัวลำภูที่อยู่ทางทิศเหนือและทิศใต้ของหนองบัว มักจะเรียกชื่อวัดนี้ว่า “วัดทุ่ง” หรือ “วัดนอก” โดยเรียกชื่อคู่กับวัดศรีคุณเมืองว่า “วัดใน” เพราะอยู่ในเขตชุมชน (พระครูปทุมธรรมาภิบาล, สัมภาษณ์) แต่ชาวบ้านโดยทั่วไปมักจะเรียกชื่อวัดมหาชัยในช่วงเวลานั้นสั้นๆ ว่า “วัดธาตุ” (คณะกรรมการฝ่ายประมวลเอกสารและจดหมายเหตุฯ, 2544)

ต่อมาพระเจดีย์ได้พังทลายเหลือเพียงแค่ซากฐานที่เป็นเนินดิน การจะเรียกชื่อวัดว่าวัดมหาธาตุเจดีย์นั้นคงไม่สอดคล้องกับสภาพความเป็นจริงในขณะนั้นเท่าไรนัก เจ้าอาวาสผู้ปกครองวัดในขณะนั้นคงเปลี่ยนชื่อเป็นวัดมหาชัยในปี พ.ศ.2450 (อุทัย ศิริสถิตย์, 2541) และมีการใช้อย่างเป็นทางการหลังพระราชทานเขตวิสุงคามสีมาในปี พ.ศ.2509 (กรมการศาสนา กระทรวงศึกษาธิการ, 2534) ดังที่ปรากฏและใช้มาจนถึงปัจจุบัน

ภาพประกอบที่ 1 เนินดินซากฐานพระเจดีย์โบราณภายในวัดมหาชัย

ความเป็นมาของวัดมหาชัย

วัดมหาชัยเดิมเป็นวัดร้างไม่ปรากฏหลักฐานเกี่ยวกับการสร้างวัดที่แน่ชัด เนื่องจากภายในวัดพบซากพระเจดีย์โบราณ ปัจจุบันพังทลายเป็นเนินดิน เนินดินนี้มีลักษณะโดยรอบเป็นวงกลม ขนาดเส้นผ่านศูนย์กลางประมาณ 10 เมตร ได้เนินดินมีเศษก้อนอิฐขนาดประมาณ 10×20 เซนติเมตรจำนวนมากกระจายอยู่ เชื่อกันว่าเป็นฐานของพระเจดีย์โบราณประจำวัดมหาชัย

ในเอกสารราชการที่น่าเชื่อถือได้ คือ หนังสือประวัติวัดทั่วราชอาณาจักรของกรมการศาสนา ได้บันทึกข้อมูลเกี่ยวกับชื่อวัดมหาชัยและซากพระเจดีย์นี้ว่า “วัดมหาธาตุเจดีย์” (กรมการศาสนา กระทรวงศึกษาธิการ, 2534) ส่วนข้อมูลจากคำบอกเล่าที่สืบต่อกันมาของชาวหนองบัวลำภูในชั้นหลังเรียกซากพระเจดีย์นี้ว่า “พระธาตุไตรภูมิ” (คณะกรรมการฝ่ายประมวลเอกสารและจดหมายเหตุฯ, 2544) หรือเรียกสั้นๆ ว่า “ธาตุ” ก็มี พระเจดีย์นี้ไม่ปรากฏข้อมูลการสร้างที่ชัดเจน ทั้งยังไม่มีข้อมูลของลักษณะทางศิลปะสถาปัตยกรรมของพระเจดีย์ที่สมบูรณ์ด้วย เนื่องจากสภาพในปัจจุบันพระเจดีย์พังทลายและถูกทำลายเป็นอย่างมาก ผู้เขียนสันนิษฐานว่าบริเวณวัดมหาชัยน่าจะเคยเป็นวัดหรือศาสนสถานที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนามาตั้งแต่ประมาณพุทธศตวรรษที่ 22-24 แล้วคงสร้างขึ้นในช่วงเวลาใกล้เคียงกับโบราณสถานวัดศรีคุณเมืองซึ่งอยู่บริเวณใกล้เคียงกัน ซึ่งมีการศึกษาและสันนิษฐานว่ามีอายุราวพุทธศตวรรษที่ 23-24 (สุรศักดิ์ ศรีสำออง, 2545)

แต่เนื่องจากพัฒนาการทางประวัติศาสตร์ของเมืองหนองบัวลำภูในตลอดช่วงพุทธศตวรรษที่ 24 เป็นช่วงเวลาที่เมืองหนองบัวลำภูต้องเผชิญกับสถานการณ์สงคราม ทั้งคราวศึกพระเจ้าสิริบุญสารกับเจ้าพระวรพิตา และศึกเจ้าอนุวงศ์กับกองทัพสยาม จึงทำให้เมืองหนองบัวลำภูผ่านสภาพความเป็นเมืองร้างหรือการทิ้งเมืองถึงสองครั้งดังที่ได้กล่าวมาแล้วก่อนหน้า โดยเฉพาะอย่างยิ่งในศึกเจ้าอนุวงศ์ พ.ศ.2370 (ประชุมจดหมายเหตุเรื่องปราบกบฏเงี้ยวจันท์, 2473) ทำให้ศาสนสถานและสิ่งก่อสร้างต่างๆ ถูกทิ้งร้างและชำรุดทรุดโทรมตามไปด้วย แม้ว่าหลังจากที่มีผู้คนกลับเข้ามาตั้งถิ่นฐานแต่ก็ขาดกำลังที่จะบูรณะซ่อมแซมศาสนสถานเหล่านั้นได้ จึงเกิดการปล่อยทิ้งร้าง ชำรุดผุพังและถูกมิถุนาชีพมาลกลอบขุดจนพังทลายในที่สุด ภายในบริเวณวัดมหาชัยจึงยังคงเหลือเพียงแค่ซากพระเจดีย์

ภายหลังจากที่มีการฟื้นฟูบ้านเมืองอีกครั้ง จนได้รับโปรดเกล้าฯ จากพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวให้ยกฐานะบ้านหนองบัวลำภูขึ้นเป็นเมืองกมฺุทธาสัยในปี พ.ศ.2406 ทำให้ศาสนสถานที่อยู่ในที่ตั้งชุมชนได้รับการฟื้นฟูและพัฒนาขึ้นเป็นวัด ส่วนบริเวณวัดมหาชัยซึ่งอยู่ห่างจากชุมชนยังไม่ได้มีการฟื้นฟู อาจเป็นเพียงสถานที่แะพักปฏิบัติธรรมของพระอนูจรเท่านั้น

ต่อมา พระอาจารย์แสง ธมฺมธโร ภูมิลำเนาเดิมอยู่ที่บ้านท่าช้างคล่อง เขตเมืองกมฺุทธาสัย (ปัจจุบันบ้านท่าช้างคล่อง อยู่ในเขตอำเภอผาขาว จังหวัดเลย) ซึ่งเป็นสัทธิวิหาริกของพระอาจารย์เทวธมฺมี (ม้าว) วัดศรีทอง (วัดศรีอุบลรัตนาราม จังหวัดอุบลราชธานีในปัจจุบัน) ซึ่งเป็นสัทธิวิหาริกในพระวชิรญาณเถระ (พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเมื่อครั้งทรงผนวช) ในสังกัดคณะสงฆ์ธรรมยุติกนิกาย ท่านได้กลับมาพำนักในเขตบ้านท่าช้างคล่องบ้านเกิด ได้อบรมสั่งสอนประชาชนในทางสัมมาปฏิบัติด้านวิปัสสนากัมมัญญาน มีผู้เคารพเลื่อมใสเป็นอันมาก

จนกระทั่งประมาณปี พ.ศ.2436 พระวชิโยดมกมฺุทธเขต เจ้าเมืองกมฺุทธาสัย ได้อาราธนาท่านเข้ามาอยู่จำพรรษาที่วัดร้างทางทิศตะวันตกของหนองบัว ซึ่งมีพระเจดีย์โบราณขนาดย่อมตั้งอยู่ โดยเรียกชื่อว่าดอนโนนธาตุ บางคนเรียกว่าวัดธาตุ ต่อมาจึงเรียกชื่อว่าวัดมหาชัยจนถึงปัจจุบัน (พระครููปทุมธรรมาภิบาล, 2555)

ในเวลาต่อมา พระอาจารย์แสง ธมฺมธโร ได้รับแต่งตั้งให้เป็นพระอุปัชฌาย์สามารถทำการบรรพชาอุปสมบทพระภิกษุสังกัดคณะธรรมยุตได้ ท่านจึงได้นำพุทธศาสนิกชนสร้างโรงอุโบสถกลางน้ำ (ลิมน้ำ) ขนาดเล็กขึ้นในหนองบัวตรงข้ามกับหน้าวัด เพื่อทำการบรรพชาอุปสมบทพระภิกษุ (พระมหาฉลอง สุขสิริ, 2516) ก่อนที่จะมีการสร้างอุโบสถขนาดเล็กขึ้นภายในวัดและทำการสมโภชในปี พ.ศ.2440 (พระครููปทุมธรรมาภิบาล, 2555) จากนั้นก็ทำให้วัดมหาชัยได้รับการพัฒนาขึ้นมาเป็นลำดับเรื่อยมาจนถึงปัจจุบัน มีสิ่งปลูกสร้างทางพระพุทธศาสนาเกิดขึ้นมากมาย (คณะกรรมการฝ่ายประมวลเอกสารและจดหมายเหตุฯ, 2544)

ภาพประกอบที่ 2 อาคารสิ่งปลูกสร้างทางศาสนาภายในวัดมหาชัย

ปฐมเหตุการสร้างวัดมหาชัยในสังกัดธรรมยุติกนิกาย

วัดมหาชัยหรือที่ชาวบ้านชาวเมืองหนองบัวลำภูในอดีตเรียกว่า “วัดธาตุ” ก่อนปี พ.ศ.2440 นั้นอยู่ในสภาพวัดร้าง มีซากพระเจดีย์ชำรุดปรากฏอยู่องค์หนึ่ง ไม่ปรากฏหลักฐานแน่ชัดว่าเคยมีพระอนุจรมหาเวฬุ หรือมีพระสงฆ์พักจำพรรษาเป็นบางปีหรือไม่ แต่พระเจดีย์องค์นี้ก็น่าจะมีชาวเมืองเข้ามาทำการสักการบูชาอยู่บ้าง

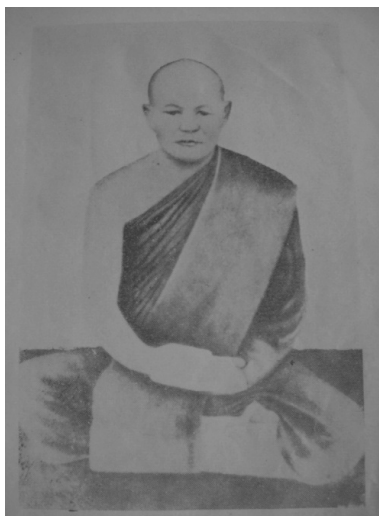
ในช่วงปลายพุทธศตวรรษที่ 24 คณะสงฆ์ธรรมยุติกนิกายในหัวเมืองลาวได้รับแรงสนับสนุนจากพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ดังจะเห็นได้จากพระราชกระแสรับสั่งให้เจ้าเมืองอุบลราชธานีร่วมกับพระสงฆ์สร้างวัดธรรมยุติกนิกายแห่งแรก คือ วัดสุปฏิหาราม (พ.ศ.2394-2406) ให้พระอาจารย์พนธุโล (ดี) เป็นเจ้าอาวาสอุปการะนับเป็นครั้งแรกที่ธรรมยุติกนิกายได้ลงหลักปักฐานในท้องถิ่นห่างไกลที่เป็นหัวเมืองรอบนอก ในการนี้ยังได้พระราชทานทรัพย์ส่วนพระองค์จำนวน 800 บาท (10 ชั่ง) เลกวัดอีก 60 คนอีกด้วย (อาสา คำภา, 2557) ทำให้คณะสงฆ์ธรรมยุติกนิกายในหัวเมืองลาวค่อยๆ กระจายไปยังเมืองต่างๆ เป็นลำดับ

จนกระทั่งในปี ปี พ.ศ.2436 พระวิชัยมณฑลเทศ เจ้าเมืองกมฺุทธาสัย (หนองบัวลำภู) ได้อาราธนาพระอาจารย์แสง ธรรมธีโร มาจำพรรษาที่บริเวณวัดธาตุร้าง

และพัฒนาขึ้นเป็นวัดที่มีพระสงฆ์จำพรรษา โดยการอุปถัมภ์ของเจ้าเมือง ขุนนางท้าวเพี้ย และพุทธศาสนิกชนชาวเมือง

สำหรับพระอาจารย์แสง ธรรมธีโร ท่านเป็นสัทธินิหริกของพระอาจารย์เทวธมมี (ม้าว) วัดศรีทอง เมืองอุบลราชธานี ซึ่งเป็นสัทธินิหริกในพระวชิรญาณภิกขุ (พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเมื่อครั้งทรงผนวช) ในสังกัดคณะสงฆ์ธรรมยุติกนิกาย ท่านได้กลับมาพำนักในเขตบ้านท่าช้างคลองบ้านเกิดของท่าน ในระหว่างที่ท่านมาพักอยู่ที่บ้านท่าช้างคลองนั้นได้อบรมสั่งสอนประชาชนในทางสัมมาปฏิบัติด้านวิปัสสนากัมมัฏฐาน ทำให้มีผู้เคารพเลื่อมใสเป็นอันมาก ชื่อเสียงดังกล่าวดำเนินถึงพระวชิโยดมกมฺุทเขตเจ้าเมืองจึงได้อาราธนาท่านเข้ามาอยู่จำพรรษาที่วัดร้างทางทิศตะวันตกของหนองบัว

ด้วยเหตุที่พระอาจารย์แสง ธรรมธีโร พระสงฆ์รูปแรกที่มาจำพรรษาและสร้างวัดธาตุร้างเป็นวัดที่มีพระสงฆ์จำพรรษา ท่านเป็นสัทธินิหริกของพระอาจารย์เทวธมมี (ม้าว) ซึ่งเป็นสัทธินิหริกในพระวชิรญาณภิกขุ ในสังกัดคณะสงฆ์ธรรมยุต จึงทำให้วัดนี้เป็นวัดในสังกัดคณะสงฆ์ธรรมยุตด้วย

ภาพประกอบที่ 3 ภาพวาดรูปพระอาจารย์แสง ธรรมธีโร เจ้าอาวาสวัดมหาชัยรูปแรก
(ที่มา : พระมหาฉลอง สุขสิริ, 2516)

ในขณะเดียวกัน บ้านเมืองในเขตภาคอีสานปัจจุบันในขณะนั้นซึ่งถูกแบ่งการปกครองออกเป็นมณฑลอุบล มณฑลอุดร มณฑลร้อยเอ็ดและมณฑลนครราชสีมา ปรากฏว่าคณะสงฆ์ธรรมยุตได้ไปเผยแพร่พระพุทธศาสนาอย่างกว้างขวางในเขตมณฑลอุบล โดยการนำของพระอาจารย์พนธุโล (ดี) พระอาจารย์เทวธมมี (ม้าว) และคณะศิษย์ แต่มณฑลอุดรยังไม่มีพระสงฆ์ธรรมยุตขึ้นมาเผยแผ่หรือสร้างวัดขึ้นมาอย่างเป็นทางการ การที่พระอาจารย์แสงขึ้นจากเมืองอุบลราชธานี มาพำนักและเผยแผ่พระพุทธศาสนาตามข้อวัตรปฏิบัติของคณะสงฆ์ธรรมยุตที่เมืองกมุทธาสัยนั้น จึงถือว่าวัดมหาชัยเป็นวัดในสังกัดคณะสงฆ์ธรรมยุติกนิกายแห่งแรกในมณฑลอุดรด้วย ก่อนที่จะมีการสร้างวัดสาขาระบายไปยังเมืองต่างๆ ในมณฑลในภายหลัง

การสร้างวัดมหาชัยขึ้นในเมืองกมุทธาสัยหรือเมืองหนองบัวลำภูนั้น น่าจะเกิดจากการที่พระวิโยตมกมุทธเขต เจ้าเมืองกมุทธาสัย ได้รับเอาคตินิยมยุติกนิกายมาจากเมืองอุบลราชธานีผ่านทางพระอาจารย์แสง ธมมธีโร เนื่องจากเมืองอุบลราชธานีเป็นเมืองสำคัญในหัวเมืองลาวที่มีความเจริญในทุกๆ ด้านในขณะนั้น พระสงฆ์คณะธรรมยุตก็ได้รับการเคารพเป็นอย่างดีจากกลุ่มเจ้านายผู้ปกครองเมือง (อาสา คำภา, 2557) ประกอบกับการสนับสนุนอย่างจริงจังจากสถาบันพระมหากษัตริย์ จึงเป็นผลก่อกำเนิดสำคัญที่ทำให้เจ้าเมืองกมุทธาสัยต้องการนิมนต์พระสงฆ์คณะธรรมยุตมาอุปถัมภ์ทำบุญและสร้างวัดธรรมยุติกนิกายขึ้นภายในเมือง

พระอาจารย์แสง ธมมธีโร : ผู้สร้างวัดมหาชัย

ข้อมูลเกี่ยวกับประวัติพระอาจารย์แสง ธมมธีโร เจ้าอาวาสวัดมหาชัยรูปแรก มีหลักฐานขั้นต้นที่เกี่ยวข้องค่อนข้างน้อย แต่เอกสารชั้นรองที่กล่าวถึงท่านกลับมีอยู่ค่อนข้างมาก และมีข้อมูลที่ค่อนข้างคลุมเครือไม่ชัดเจนในหลายๆ ประเด็น ผู้เขียนจึงได้ทำการรวบรวมตามเอกสารที่มีอยู่เพื่อนำเสนอประวัติของพระอาจารย์แสงโดยสังเขป ดังนี้

พระอาจารย์แสง เกิดเมื่อปี พ.ศ.2382 (อุทัย ศิริสถิตย์, 2541) ที่บ้านท่าช้างคล่อง ปัจจุบันคือบ้านท่าช้างคล่อง ตำบลท่าช้างคล่อง อำเภอดงหลวง จังหวัดเลย เดิมทีท่านอุปสมบทในสังกัดมหานิกาย ต่อมาเมื่อมีภิกษุรูปหนึ่งไม่ปรากฏนามเข้าไปศึกษาเล่าเรียนในกรุงเทพมหานคร ได้เห็นข้อวัตรปฏิบัติของพระสงฆ์ธรรมยุตแล้วเกิดความเลื่อมใส จึงได้เดินทางกลับเมืองกมุทธาสัย (หนองบัวลำภู) แล้วชักชวนภิกษุด้วยกันหลายรูปรวมทั้ง

พระอาจารย์แสงกลับเข้ามาในกรุงเทพมหานคร โดยขออาศัยเล่าเรียนที่วัดมกุฏกษัตริยาราม เพื่อเตรียมขอแปลงเป็นธรรมยุต แต่เวลานั้นเกิดหิวาตกโรคระบาด ภิกษุที่มาหลายรูปมรณภาพ ส่วนที่เหลือก็เกิดความระย่อท้อใจ จึงเดินทางกลับภูมิลำเนาเดิม แต่ก็ยังไม่หมดความพยายามที่จะบวชแปลงเป็นธรรมยุต

ต่อมาเมื่อได้สืบทราบว่ามีพระสงฆ์ธรรมยุตประดิษฐานมั่นคงอยู่ที่เมืองอุบลราชธานี พระอาจารย์แสงจึงได้ชักชวนเพื่อนภิกษุอีกหลายรูปเดินทางไปขอญัตติเป็นธรรมยุต กับท่านเทวธมฺม (ม้าว) ณ วัดศรีทอง อุบลราชธานี เมื่อญัตติแล้วได้อยู่ศึกษาข้อวัตรปฏิบัติที่วัดศรีทองนั้นชั่วระยะหนึ่ง จึงได้เดินทางกลับมาตั้งสำนักพระสงฆ์ธรรมยุตขึ้น ณ วัดมหาชัย วัดมหาชัยจึงเป็นวัดธรรมยุตวัดแรกในมณฑลออุตร (ประวัติคณะธรรมยุต, 2547)

ว่ากันว่า หลังจากที่ท่านกลับมาจากเมืองอุบลราชธานี ท่านได้กลับมาพำนักในเขตบ้านท่าช้างคลองบ้านเกิดของท่าน ได้อบรมสั่งสอนประชาชนในทางสัมมาปฏิบัติด้านวิปัสสนากัมมัฏฐาน มีผู้เคารพเลื่อมใสเป็นอันมาก จนกระทั่งประมาณปี พ.ศ.2436 พระวชิรเถอดมกุฏเทศ เจ้าเมืองมุกดาหาร ได้อาราธนาท่านเข้ามาอยู่จำพรรษาที่วัดธาตุร้างทางทิศตะวันตกของหนองบัว ซึ่งมีพระเจดีย์โบราณขนาดย่อมตั้งอยู่ เพื่อสะดวกในการที่จะอุปถัมภ์บำรุงพระพุทธศาสนา (คณะกรรมการฝ่ายประมวลเอกสารและจดหมายเหตุ, 2544)

ต่อมาพระอาจารย์แสงได้รับแต่งตั้งเป็นพระอุปัชฌาย์ ท่านจึงได้นำพุทธศาสนิกชนสร้างอุโบสถกลางน้ำ (ลิมน้ำ) ขนาดเล็กขึ้นในหนองบัวตรงข้ามกับหน้าวัด เพื่อทำการบรรพชาอุปสมบทพระภิกษุ (พระมหาฉลอง สุขสิริ, 2516) ก่อนที่จะมีการสร้างอุโบสถขนาดเล็กขึ้นภายในวัดและทำการสมโภชในปี พ.ศ.2440 ซึ่งมีพุทธศาสนิกชนจากทั่วสารทิศมาร่วมงาน โดยเฉพาะที่มาจากแถบฝั่งโขงเมืองหนองคาย ทางเมืองพานพร้าว บ้านปะโคและบ้านเวียงคุก ได้อัญเชิญพระพุทธรูปพระบางคู่มาถวายพระอาจารย์แสงเพื่อประดิษฐานภายในอุโบสถด้วย (อุทัย ศิริสถิตย์, 2541)

ในบั้นปลายชีวิต พระอาจารย์แสงได้รับพระราชทานสัญญาบัตรเป็นพระครูเจ้าคณะแขวงหนองบัวลำภู ที่ “พระครูมหิทธิเมธาจารย์” แต่ยังไม่ทันได้รับสัญญาบัตรก็ถึงมรณภาพก่อน (ประวัติคณะธรรมยุต, 2547)

ภาพประกอบที่ 4 วิหารและรูปปั้นของพระอาจารย์แสง ธรรมธีโร ภายในวิหารข้างอุโบสถ
วัดมหาชัย

พระอาจารย์แสงมรณภาพเมื่อปีพุทธศักราชเท่าไรไม่มีหลักฐานปรากฏ แต่ท่านเจ้าพระคุณสมเด็จพระมหาธีรวงศ์ (อ้วน ติสโส) กล่าวว่า ท่านพระอาจารย์แสงได้จำพรรษาประกาศพระศาสนาอยู่ที่เมืองหนองบัวลำภูประมาณ 15 ปีเท่านั้น มีผู้บอกเล่าว่าปีที่ท่านมรณภาพนั้นราว พ.ศ.2458 ศิษยานุศิษย์ได้ก่อพระเจดีย์บรรจุอัฐิต่านไว้ภายในวัดมหาชัยนั่นเอง (พระมหาฉลอง สุขสิริ, 2516)

บทบาทวัดมหาชัยในฐานะวัตรมยุตินิกายแห่งแรกในมณฑลอุดร

หลังจากที่พระอาจารย์แสงมาจำพรรษาที่วัดมหาชัยแล้ว ก็ได้พัฒนาศาสนสถานต่างๆ ในวัดขึ้น พระอาจารย์แสงมีปฏิปทาคล้ายกับท่านเทวธมมิมิ (ม้าว) ผู้เป็นพระอุปัชฌาย์ คือมีปฏิปทาน้อมไปทางธุดงค์มัมภูฐาน มีอธยาศัยหนักแน่นเคร่งครัดในพระธรรมวินัย จึงเป็นที่เลื่อมใสศรัทธาของชาวเมืองทั่วไป สร้างความรุ่งเรืองแก่คณะธรรมยุตในมณฑลอุดรเป็นอย่างมาก (ประวัติคณะธรรมยุต, 2547)

ในขณะเดียวกันก็ได้ส่งเพื่อนสหธรรมิกและสัทธีวาทิกแยกสาขาจากวัดมหาชัยออกไปสร้างวัดเผยแผ่พระพุทธศาสนาและข้อวัตรปฏิบัติยังชุมชนต่างๆ เพื่อให้วัตรปฏิบัติ

ของคณะธรรมยุตเป็นที่รู้จักของชาวอีสานในมณฑลอุดรเพิ่มมากขึ้น เช่น พระอาจารย์เสริม ธรรมธโร ซึ่งเป็นสหธรรมิกติดตามท่านมาจากวัดสร้างโคก เมืองยโสธร (ปัจจุบันคือวัด ศรีธรรมาราม อำเภอเมือง จังหวัดยโสธร) ได้แยกไปสร้างวัดจันทร์หรือวัดจันทร์าราม อำเภอภูเวียง จังหวัดขอนแก่น และถือว่าเป็นวัดที่สองของคณะธรรมยุตในมณฑลอุดร (คณะกรรมการฝ่ายประมวลเอกสารและจดหมายเหตุฯ, 2544)

พระอาจารย์คำ อารโก ได้แยกไปสร้างวัดศรีสะอาด อำเภอเมือง จังหวัดเลย (วัดนี้ภายหลังย้ายไปอยู่ที่บริเวณดอนเลยหลงแล้วมีชื่อใหม่ว่า วัดศรีสุทธาวาส) ภายหลังได้รับพระราชทานสมณศักดิ์เป็นพระครูสัญญาบัตรที่พระครูอดิสรคุณาธาร เป็นพระอุปัชฌาย์และเป็นเจ้าคณะจังหวัดเลย (ธรรมยุต) พระอาจารย์ศรี ธรรมทินโน ได้แยกไปสร้างวัดจอมศรี อำเภอกุมภวาปี จังหวัดอุดรธานี ภายหลังได้รับพระราชทานสมณศักดิ์เป็นพระครูสัญญาบัตรที่พระครูพิทักษ์คนานุการ เป็นพระอุปัชฌาย์และเป็นเจ้าคณะแขวงกุมภวาปี (ธรรมยุต) (วัดศรีอุบลรัตนาราม, 2549) และมีพระอาจารย์อีกรูป (ไม่ทราบชื่อ) ได้แยกไปสร้างวัดจอมมณี อำเภอวังสะพุง จังหวัดเลย เป็นต้น (พระพรหมมุนี, 2479)

ต่อมาทางคณะสงฆ์ธรรมยุตเห็นว่าทางมณฑลอุดรยังไม่มีพระอุปัชฌาย์ หากจะทำการอุปสมบทต้องเดินทางลงไปบวชที่เมืองอุบลราชธานี ซึ่งต้องเดินทางไม่ต่ำกว่า 20 คืบ ผู้ปกครองคณะธรรมยุตจึงได้ตั้งให้พระอาจารย์แสงเป็นพระอุปัชฌาย์ ทำหน้าที่บรรพชาอุปสมบทกุลบุตรในมณฑลนี้ (วัดศรีอุบลรัตนาราม, 2549) สัทธิวิหาริกูรูปสำคัญของพระอาจารย์แสงที่มีบทบาทในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาตามอย่างคณะธรรมยุต ได้แก่ พระธรรมเจดีย์ (จูม พนฺธุโล ป.ธ.3)

พระธรรมเจดีย์อุปสมบทในปี พ.ศ.2450 ณ พัทธสีมากลางน้ำวัดมหาชัย โดยมีท่านพระอาจารย์แสง ธรรมธโร เป็นพระอุปัชฌาย์ พระครูสีมา สีลสมปนโน วัดจันทร์าราม จังหวัดขอนแก่น เป็นพระกรรมวาจาจารย์ และพระอาจารย์จันทร์ เขมियो (ต่อมาเป็นที่พระเทพสิทธิธารจารย์) จังหวัดนครพนม เป็นพระอนุสาวนาจารย์ จากนั้นได้ติดตามพระอาจารย์จันทร์ไปจำพรรษาที่วัดเลียบ เมืองอุบลราชธานี ทำให้ได้มีโอกาสศึกษาข้อวัตรปฏิบัติจากพระอาจารย์เสาร์ กนตสีโล และพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต แล้วก็เข้ามาทำการศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกธรรมและบาลีที่วัดเทพศิรินทราวาส กรุงเทพมหานครจนสอบได้เปรียญธรรม 3 ประโยค

ต่อมาในปี พ.ศ.2456 พระยาราชนกุล (อวบ เปาโรหิตย์) สมุหเทศาภิบาลมณฑล ได้พิจารณาเห็นว่าภายในเขตเทศบาลอุดรธานียังไม่มีวัดฝ่ายธรรมยุติกนิกาย สมควรจะจัดให้วัดโพธิสมภรณ์เป็นวัดคณะธรรมยุต และในขณะเดียวกันก็ขาดพระสงฆ์ผู้จะมาเป็นเจ้าอาวาส พระเจ้าวรวงศ์เธอ กรมหลวงชินวราลงกรณ สมิเด็จพระสังฆราชเจ้า ได้ขอพระเปรียญธรรม 1 รูป จากวัดเทพศิรินทราวาสไปเป็นเจ้าอาวาสวัดโพธิสมภรณ์ พระสาสนโสภณ (เจริญ ญาณวโร) เจ้าอาวาสวัดเทพศิรินทราวาสโดยบัญชาของสมเด็จพระสังฆราชเจ้าได้คัดเลือกพระครูสังฆวุฒิกร (จุม พนธุโล น.ธ.โท ป.ธ. 3) นับว่าเป็นผู้เหมาะสมที่สุด และเป็นที่พอใจของพระยาราชนกุลด้วย เพราะท่านมีความสนทนาค้นเคยและเคยเป็นผู้อุปถัมภ์บำรุงพระครูสังฆวุฒิกรมาก่อน (พระธรรมเจดีย์ (หลวงปู่จุม พนธุโล, ออนไลน์)

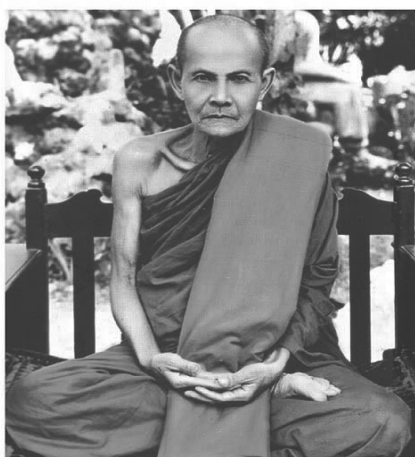
ทำให้พระครูสังฆวุฒิกร (จุม) ได้มาเป็นเจ้าอาวาสวัดโพธิสมภรณ์ และได้เป็นพระอุปัชฌาย์ทำหน้าที่บรรพชาอุปสมบทกุลบุตรในมณฑลอุดรแทนพระอาจารย์แสง พระอุปัชฌาย์ของท่านซึ่งมรณภาพในปี พ.ศ.2458 หลังจากนั้นท่านได้ทำการบรรพชาอุปสมบทพระสงฆ์ในฝ่ายธรรมยุติกนิกายเป็นจำนวนมาก ออกไปเผยแผ่พระพุทธศาสนาทั่วทุกภูมิภาค ในปี พ.ศ.2488 ท่านได้รับพระราชทานสมณศักดิ์เป็นพระราชาคณะชั้นธรรมที่พระธรรมเจดีย์ และมรณภาพในปี พ.ศ.2505 สิริอายุได้ 74 ปี ที่สำคัญประการหนึ่งคือ สัทธินิหาริกของพระอาจารย์แสงรูปนี้ยังได้รับตำแหน่งเป็นถึงเจ้าคณะมณฑลอุดร ซึ่งมีบทบาทเป็นอย่างมากในการบริหารคณะสงฆ์ธรรมยุตในมณฑลอุดรด้วย (อาสา คำภา, 2557)

ภาพประกอบที่ 5 พระธรรมเจดีย์ (จุม พนธุโล)
อดีตเจ้าคณะมณฑลอุดร สัทธินิหาริกรูปสำคัญ
ของพระอาจารย์แสง ธมมธโร

พระธรรมเจดีย์มีสัทวิหาริกที่เป็นพระวิปัสสนากัมมัฏฐานสายท่านพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต หลายรูป เช่น พระอาจารย์ฝั้น อาจาโร วัดป่าอุดมสมพร จังหวัดสกลนคร, พระอาจารย์ขาว อนาลโย วัดถ้ำกลองเพล จังหวัดหนองบัวลำภู, พระอาจารย์อ่อน ญาณสิริ วัดป่านิโครธาราม จังหวัดอุดรธานี, พระธรรมวิสุทธิมงคล (บัว ญาณสมปนฺโน ป.ธ.3) วัดป่าบ้านตาด จังหวัดอุดรธานี, พระสุธรรมคณาจารย์ (เหรียญ วรลาโภ) วัดอรัญญบรรพต จังหวัดหนองคาย, พระเทพสังวรญาณ (พวง สุชินทริโย) วัดศรีธรรมาราม จังหวัดยโสธร เป็นต้น ซึ่งแต่ละรูปล้วนแล้วแต่มีข้อวัตรปฏิบัติในพระธรรมวินัยงดงาม และเป็นกำลังสำคัญในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในช่วงกึ่งพุทธกาล

ในพรรษาปี พ.ศ.2466 พระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต พระอาจารย์สายวิปัสสนากัมมัฏฐานในสังกัดคณะสงฆ์ธรรมยุต ได้มาพักปฏิบัติธรรมและจำพรรษาที่วัดมหาชัย จนถึงต้นปี พ.ศ.2467 พร้อมด้วยคณะศิษย์ที่ติดตามมา เช่น พระอาจารย์กู่ ถมมทินโนและพระอาจารย์กว่า สมโน (เมื่อครั้งยังเป็นสามเณร) เป็นต้น ก่อนเข้าพรรษาพระอาจารย์กู่ยังได้ทำการญัตติเป็นพระภิกษุธรรมยุตที่พัทธสีมาวัดมหาชัย โดยมีพระครูอดิศักดิ์คุณธาร (คำ อารโก) วัดศรีสะอาด จังหวัดเลย เป็นพระอุปัชฌาย์ และมีพระอาจารย์มั่นเป็นพระกรรมวาจาจารย์ด้วย (ภายหลังพระอาจารย์กู่ ถมมทินโนและพระอาจารย์กว่า สมโนได้ไปพำนักจำพรรษาและเผยแผ่พระพุทธศาสนาที่วัดป่ากลางโนนงู อำเภอพรรณานิคม จังหวัดสกลนคร)

พระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต
วัดป่าภูริทัตตธรรมาวาส(หนองผือบ้าน) อ.พรรณานิคม จ.สกลนคร

ภาพประกอบที่ 6

พระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต
พระอาจารย์สายวิปัสสนากัมมัฏฐาน
คณะธรรมยุตรูปสำคัญ
ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

การมาพักจำพรรษาที่วัดมหาชัยของพระอาจารย์มั่นในปี พ.ศ.2466 นั้น แสดงให้เห็นถึงความเป็นสัปปายะของสถานที่ เป็นวัดศูนย์กลางในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ในข้อวัตรแบบคณะธรรมยุตในช่วงเวลานั้นได้เป็นอย่างดี พระอาจารย์มั่นยังได้เทศนาสั่งสอนพระสงฆ์และพุทธศาสนิกชนตามควร (พระญาณวิริยาจารย์, ออนไลน์) มีพระสงฆ์ผู้เป็นศิษย์ของท่านที่พำนักในเขตใกล้เคียงเดินทางมารับฟังโอวาทธรรมอยู่เนืองๆ เช่น พระอาจารย์เทศก์ เทสรส และพระอาจารย์ภูมี จิตธมโม เป็นต้น (มูลนิธิพระอาจารย์มั่น ภูริทัตโต, 2545) และยังสะท้อนให้เห็นว่าในช่วงเวลาดังกล่าวบ้านเรือนประชาชนชาวหนองบัวลำภู คงตั้งอยู่ห่างจากบริเวณวัดมหาชัยมาก ส่วนใหญ่คงตั้งบ้านเรือนอาศัยอยู่ทางทิศเหนือของหนองบัวลำภูห่างจากวัดมหาชัยประมาณ 1-2 กิโลเมตร เพราะพระอาจารย์มั่นมีวัตรปฏิบัติที่ไม่พำนักจำพรรษาในเขตชุมชน

นอกจากนี้ พระพิศาลคณานุกิจ อดีตเจ้าอาวาสวัดมหาชัย ยังเป็นพระอุปัชฌาย์ของพระสงฆ์หลายรูปที่มีบทบาทในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาและการปกครองคณะสงฆ์ (ธรรมยุต) โดยเฉพาะในช่วงหลังปี พ.ศ.2520 เป็นต้นมา เช่น พระราชวรญาณมุนี (สุมังคฺ วิเสโส) วัดพิศาลรัษฎาวาส พระอารามหลวง อดีตเจ้าคณะจังหวัดหนองบัวลำภู (ธรรมยุต), พระราชพุทธิมงคล (ทองบัว ตนตฺติโก) วัดโรงธรรมสามัคคี จังหวัดเชียงใหม่ อดีตเจ้าคณะจังหวัดเชียงใหม่-ลำพูน-แม่ฮ่องสอน (ธรรมยุต), พระเทพวรคุณ (ประศาสน์ ปญฺญาโร) เจ้าอาวาสวัดบรมนิวาสราชวรวิหาร กรุงเทพมหานคร รองเจ้าคณะภาค 8 (ธรรมยุต) และพระครูภาวนาสุทธาจารย์ (สาคร ธมฺมาวุโธ) วัดเวฬุวัน จังหวัดกาญจนบุรี เป็นต้น ซึ่งอาจจะเรียกได้ว่าพระมหาเถระข้างต้นล้วนแต่ถือว่าสืบสายวัตรปฏิบัติหรือมีความเกี่ยวข้องกับวัดมหาชัยทั้งสิ้น

ปัจจุบันนี้ วัดมหาชัยมีพระครูสุทัศนธีรธรรม (มี สุทฺธสฺสี) เจ้าอาวาสทำหน้าที่พระอุปัชฌาย์บรรพชาอุปสมบทพระภิกษุสังกัดคณะธรรมยุต ชาวหนองบัวลำภูผู้ที่มีความเลื่อมใสในวัตรปฏิบัติของคณะสงฆ์ธรรมยุต ก็มักจะนำบุตรหลานมาทำการบรรพชาอุปสมบทที่อุโบสถวัดมหาชัย เนื่องจากวัดนี้เคยเป็นศูนย์กลางการปกครองของคณะสงฆ์ธรรมยุตของเมืองหนองบัวลำภูในอดีต และมีความสำคัญในแง่ประวัติศาสตร์ของเมือง ข้อมูลเหล่านี้แสดงให้เห็นถึงบทบาทความสำคัญของวัดมหาชัยในฐานะวัตรมยุติกนิกายที่สืบเนื่องจากอดีตเรื่อยมาจนถึงปัจจุบัน

ภาพประกอบที่ 7 พระราชพุทธิมงคล, พระราชวรญาณมุนี, พระเทพวรคุณ และพระครู กวามาสุทธาจารย์สัทธีวาทิกรูปสำคัญของพระพิศาลคณานุกิจ อดีต เจ้าอาวาสวัดมหาชัย

บทสรุป

วัดมหาชัยถือเป็นวัดสำคัญคู่เมืองหนองบัวลำภูมาช้านาน เห็นได้จากร่องรอยหลักฐานทางด้านประวัติศาสตร์ โบราณคดีและศิลปกรรมภายในวัด ซึ่งมีความเกี่ยวพันกับพัฒนาการทางประวัติศาสตร์ท้องถิ่นของเมืองหนองบัวลำภูในหลายยุคสมัย และเกี่ยวข้องกับวิถีวัฒนธรรมของชุมชน ดังจะเห็นได้จากการที่วัดมหาชัยเป็นที่ประดิษฐานพระพุทธรูปพระบางคู่ ซึ่งมีความสำคัญทางความเชื่อของชาวหนองบัวลำภู และยังมีหอไตรกลางน้ำซึ่งมีอายุกว่า 100 ปี สร้างขึ้นในสมัยพระอาจารย์แสง ธรรมธีโร เป็นเจ้าอาวาส (คณะกรรมการฝ่ายประมวลเอกสารและจดหมายเหตุฯ, 2544)

การสร้างวัดมหาชัยขึ้นในเมืองหนองบัวลำภูนั้นเป็นการรับเอาคติธรรมยุติกนิกายมาจากเมืองอุบลราชธานีผ่านทางพระอาจารย์แสง ธรรมธีโร เนื่องจากพระสงฆ์คณะธรรมยุตที่เมืองอุบลราชธานีได้รับการสนับสนุนอย่างจริงจังและเป็นระบบจากสถาบันพระมหากษัตริย์และกลุ่มเจ้านายผู้ปกครองเมือง ทำให้พระพุทธศาสนาแบบธรรมยุติกนิกายได้ค่อยๆ ขยายตัวจากเมืองอุบลราชธานีซึ่งเป็นเมืองที่มีการสร้างวัดธรรมยุติกนิกายขึ้นเป็นเมืองแรกในหัวเมืองลาว ไปสู่เมืองต่างๆ ผ่านกลุ่มพระสงฆ์ที่เป็นลัทธิวัชริกของพระอาจารย์พนธุโล (ติ) และพระอาจารย์เทวธมมี (ม้าว) มณฑลอุดรซึ่งอยู่ไกลจากเมืองอุบลราชธานีก็มีพระอาจารย์แสง ธรรมธีโร ซึ่งมีภูมิลำเนาอยู่ในมณฑลนี้ไปญาติในสังกัดคณะธรรมยุต แล้วมาตั้งหลักปักฐานเผยแผ่พระพุทธศาสนาแบบธรรมยุติกนิกายที่วัดมหาชัย เมืองกมฺุทธาสัย โดยความอุปถัมภ์ของพระวิโยคมกมฺุทธเขต เจ้าเมืองกมฺุทธาสัย

ในขณะนั้น ก่อนที่จะมีสหธรรมิกและสัทธีวาทริกของพระอาจารย์แสงแยกไปสร้างวัดในเขตบ้านเมืองใกล้เคียง เช่น เมืองกุมภวาปี เมืองภูเวียงและเมืองเลย เป็นต้น

แม้ว่าวัดมหาชัยจะเป็นวัดสังกัดธรรมยุตสำคัญที่มีพระอุปชฌาย์ทำหน้าที่บรรพชาอุปสมบทกุลบุตรในเขตจังหวัดหนองบัวลำภูและใกล้เคียงในปัจจุบัน แต่ข้อมูลเกี่ยวกับวัดมหาชัยในฐานะวัตรธรรมยุติกนิกายแห่งแรกในมณฑลอุดรยังไม่เป็นที่รู้จักหรือได้รับความสนใจจากพุทธศาสนิกชนหรือประชาชนเท่าใดนัก ซึ่งควรที่จะประชาสัมพันธ์ให้เป็นที่รู้จักอย่างกว้างขวาง อย่างน้อยๆ พระสงฆ์คณะธรรมยุตในเขตจังหวัดอุดรธานี ขอนแก่น นครพนม สกลนคร เลย และหนองคาย ก็ควรที่จะได้รับรู้ถึงที่ไปที่มาหรือจุดเริ่มต้นของประวัติการเผยแผ่พระพุทธศาสนาแบบธรรมยุติกนิกายในบริเวณจังหวัดของตน อันจะนำมาซึ่งความภาคภูมิใจต่อการประพติพรหมจรรย์ต่อไป

องค์ความรู้หรือข้อมูลที่เกิดขึ้นจากการศึกษาพัฒนาการทางประวัติศาสตร์เกี่ยวข้องกับวัดมหาชัย หรือประวัติคณะธรรมยุตในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ไม่ว่าจะเป็นจากเนื้อหาวิธีการที่ผู้เขียนศึกษาหรือจากนักวิชาการและนักประวัติศาสตร์ท้องถิ่นอื่นๆ ล้วนแล้วแต่เป็นสิ่งที่ชาวอีสานโดยเฉพาะในพื้นที่ที่มีความเกี่ยวข้องกับพัฒนาการทางประวัติศาสตร์ดังกล่าวควรนำไปตั้งคำถามต่อผลการศึกษา แล้วต่อยอดขยายผลการศึกษาและบูรณาการโดยแปลงองค์ความรู้เหล่านั้นมาเป็น “ทุนทางวัฒนธรรม” เพื่อการพัฒนาท้องถิ่นให้มั่นคงและยั่งยืน แต่ไม่ว่าจะยึดเอาความคิดเห็นของผู้เขียนหรือของผู้ใดผู้หนึ่งมาใช้เสมอไป หากแต่ท้องถิ่นเองควรนำข้อเสนอเหล่านี้ไปประยุกต์ใช้กับความคิดเห็นอื่นให้สอดคล้องกับความต้องการของท้องถิ่นอย่างที่เหมาะสม อันจะนำมาซึ่งความภาคภูมิใจในท้องถิ่นของตนต่อไป

เอกสารอ้างอิง

กรมการศาสนา กระทรวงศึกษาธิการ. (2534). ประวัติวัดทั่วราชอาณาจักร เล่ม 10.

กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์การศาสนา.

คณะกรรมการฝ่ายประมวลเอกสารและจดหมายเหตุฯ. (2544). วัฒนธรรม พัฒนาการ

ทางประวัติศาสตร์ เอกลักษณ์ และภูมิปัญญาจังหวัดหนองบัวลำภู. กรุงเทพฯ

: ครูสภาลาดพร้าว.

- ประชุมจดหมายเหตุเรื่องปราบกบฏเวียงจันทน์.** (2473). พิมพ์ในงานพระราชทานเพลิงศพ เจ้าจอมมารดา หม่อมราชวงศ์แสง รัชชกาลที่ 4 เมื่อปีมะเมีย พุทธศักราช 2473.
- ประวัติคณะธรรมยุต.** (2547). กรุงเทพฯ : มหามกุฏราชวิทยาลัย.
- พระครูปฐมธรรมมาภิบาล.** (2555). **ประวัติวัดมหาชัย.** หนองบัวลำภู : วัดมหาชัย.
- พระครูปฐมธรรมมาภิบาล (ผู้ให้สัมภาษณ์).** ธีระวัฒน์ แสนคำ (ผู้สัมภาษณ์). (1 มกราคม 2558).
- พระณัฏฐวิริยาจารย์. ประวัติพระอาจารย์มั่น ภูริทัตตเถระ ฉบับสมบูรณ์.** http://www.dharmagateway.com/monk/monk_biography/lp-mun/lp-mun-hist-03-04.htm. (28 ธันวาคม 2557).
- พระธรรมเจดีย์ (หลวงปู่จุ่ม พนธุโล).** http://www.dharmagateway.com/monk/monk_biography/lp-joom_hist.htm. (28 ธันวาคม 2557).
- พระพรหมมุนี.** (2479). **ที่ระลึกในงานผูกพัทธสีมาและฉลองพระอุโบสถวัดสุปฏิหาราม จังหวัดอุบลราชธานี.** ไม่ปรากฏเมืองที่พิมพ์ : ไม่ปรากฏปีที่พิมพ์.
- พระมหาฉลอง สุขสิริ.** (2516). **ที่ระลึกงานทอดผ้าป่าสามัคคี 6-7 เมษายน 2516 ณ วัดมหาชัย อ.หนองบัวลำภู จ.อุดรธานี.** ไม่ปรากฏเมืองที่พิมพ์ : ไม่ปรากฏปีที่พิมพ์.
- มูลนิธิพระอาจารย์มั่น ภูริทัตโต.** (2545). **บูรพาจารย์.** กรุงเทพฯ : ขวณพิมพ์.
- วัดศรีอุบลรัตนาราม.** (2549). **ที่ระลึกฉลอง 150 ปี วัดศรีอุบลรัตนาราม (วัดศรีทอง).** อุบลราชธานี : วิทยาออฟ-เซตการพิมพ์.
- สมเด็จพระยาตำราจราชานุภาพ.** (2545). **เทศาภิบาล.** กรุงเทพฯ : มติชน.
- สุรศักดิ์ ศรีสำออง.** (2545). **ลำดับกษัตริย์ลาว.** กรุงเทพฯ : สำนักโบราณคดีและพิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ กรมศิลปากร.
- อาสา คำภา.** (2557). **“พระป่าธรรมยุตอีสานในบริบททางประวัติศาสตร์และอัตลักษณ์ความเป็นท้องถิ่นช่วงหลังพุทธศตวรรษที่ 25”.** ใน “ท้องถิ่นนิยม ท้องถิ่นในประวัติศาสตร์ ประวัติศาสตร์ในท้องถิ่น”. กรุงเทพฯ : สถาบันไทยคดีศึกษา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- อุทัย ศิริสถิตย์.** (2541). **บันทึกประวัติวัดมหาชัย.** เอกสารบันทึกลายมือ คัดลอกสำเนา.
- อุทัย ศิริสถิตย์ (ผู้ให้สัมภาษณ์).** ธีระวัฒน์ แสนคำ (ผู้สัมภาษณ์). (1 มกราคม 2558).